

## VYKDYMO PROCESAS LIETUVOJE: ESAMA PADĖTIS IR REFORMAVIMO KRYPTYS

**Dr. Vigintas Višinskis**

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra  
Ateities g. 20, 2057 Vilnius  
Telefonas 71 45 93  
Elektroninis paštas stcpk@ltu.lt

*Pareikta 2002 m. sausio 14 d.*

*Parengta spausdinti 2002 m. birželio 3 d.*

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros profesorius dr. **Pranas Vytautas Rasimavičius** ir šio fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė dr. **Dangutė Ambrasienė***

### S a n t r a u k a

Visuotinai žinoma dabar esanti vykdymo proceso faktinė ir teisinė padėtis, kai dėl vykdymo proceso trūkumų negali būti privalomai realizuojamos materialinės teisės normos. Tai diskredituoja pačią teisingumo idėją, kadangi suinteresuotas asmuo negali pasiekti, kad realiai būtų įvykdytas teismo sprendimas.

Esančios teismo sprendimų vykdymo sistemos problemos nėra vien tik teisinės ir negali būti išspręstos tik teisinėmis priemonėmis. Jos glaudžiai susijusios su esama politine ir pirmiausia ekonomine valstybės padėtimi. Tačiau problemos, susijusios su vykdymo proceso teisiniais nesklaidumais, turi būti sprendžiamos kuo skubiau.

Straipsnyje nagrinėjamos esamos teismo sprendimų vykdymo sistemos problemos ir jų sprendimo galimybės naujajame Civilinio proceso kodekse.

Pastaraisiais metais daugiausia dėmesio kuriant naujus įstatymus buvo skiriama materialinėms teisės normoms. Jų tikslas – teisiškai įtvirtinti naujas socialinio, ekonominio ir politinio gyvenimo realijas. Pagrindinės vykdomos teisinės reformos tikslas buvo sukurti naują teismų sistemos funkcionavimo teisinę bazę. Teismo sprendimų vykdymo problemos buvo paliktos nuošalyje.

Tačiau teismo sprendimo priėmimas nėra savitiksliis uždavinys. Asmeniui, ginančiam savo pažeistas teises, reikia ne jų pažeidimą deklaruojančio teismo sprendimo arba tik šio pažeidimo konstatavimo, bet realaus teisių gynimo. Tai gali užtikrinti tik veiksminga teismo sprendimų vykdymo sistema. Teismo sprendimų vykdymo efektyvumas parodo visos pažeistų teisių gynimo sistemos lygį. Todėl materialinės teisės pakeitimai (visų pirma civilinių teisinių santykių – nuosavybės teisės, vertybinių popierių, akcinių bendrovių ir kt. įstatymai) lemia būtinumą sukurti tokią sprendimų vykdymo sistemą, kuri kilus konfliktui galėtų priversti skolininką įvykdyti prievolės.

**Vykdymo proceso trūkumai atsispindi ne tik teisinėje, bet ir kitose visuomenės srityse. Pažeidėjai, žinodami, kad nutarimas dėl administracinės baudos paskyrimo yra tik deklaracija, toliau pažeidinės įstatymus ir griaus valstybės, o kartu ir pareigūnų, kurie yra valstybės pagrindas, autoritetą. Piliečiai, žinodami, kad net ir po ilgo ir brangaus bylinėjimosi teisme neatgaus savo skolos, ieškos kitų savo pažeistos teisės gynimo būdų. Tai puiki dirva reketui bei įvairioms neleistinoms savigynos formoms. Investuotojai, suprasdami, kad kilus konfliktui negalės realiai apginti savo teisių pasikliaudami valstybine prievarta, savo investicijoms pasirinks saugesnius kraštus.**

Tačiau apskritai kilusi sprendimų vykdymo teisinė problema turi būti sprendžiama kompleksiskai. Vien vykdymo proceso tobulinimas negali duoti laukiamų rezultatų. Visų pirma priimamas teismo sprendimas savo turiniu turi būti įvykdytinas. Teismas, priimdamas sprendimą, turi parinkti realiai galimą realizuoti pažeistos teisės gynimo būdą.

Jau ankstyvosiose civilinio proceso stadijose turi būti daugiau dėmesio skiriama ieškinio užtikrinimo institutui. Tinkamas ieškinio užtikrinimo priemonių parinkimas ir taikymas garantuoja realią pažeistos teisės gynybą vykdymo procese.

Reikėtų reformuoti teismo sprendimų vykdymo sistemą tiek institucine, tiek procesine prasme.

Didelis teismo antstolių darbo krūvis yra viena iš priežasčių, lemiančių menką išieškojimo efektyvumą. Išieškojimo rodiklių priklausomumas nuo teismo antstolių darbo krūvio pastebimas ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Vokietijoje, Bavarijos žemėje, kur teismo antstolių darbo krūvis yra 142 proc. (skaičiuojant, kad bendrasis teismo antstolių darbo krūvis Vokietijoje yra 100 proc.), iš tikrųjų įvykdoma 43 proc. vykdomųjų bylų. Hamburge, kur teismo antstolių darbo krūvis yra 178 proc., iš tikrųjų įvykdoma 23 proc. vykdomųjų bylų [1, p. 455].

Vykdomųjų dokumentų skaičius nuolat auga. Reikia pažymėti, kad ryškus vykdomųjų dokumentų skaičiaus augimas būdingas ir kitoms valstybėms. Pavyzdžiui, Vengrijoje vykdomųjų bylų skaičius nuo 1980 iki 1990 metų padidėjo tris kartus [2, p. 220].

Panaši padėtis ir Lietuvoje. Daugėjant gaunamų vykdyti vykdomųjų dokumentų, atitinkamai didėjo ir vienam teismo antstoliui tenkančio darbo krūvis [3]. 1995 metais Lietuvoje vienas teismo antstolis per mėnesį gaudavo vykdyti vidutiniškai po 39,77 vykdomosios bylos, o 2000 metais šis skaičius išaugo iki 97,07 vykdomosios bylos. Įdomu pažymėti, kad 1994 metais Rusijoje teismo antstoliui vidutiniškai tekdavo po 58,8 vykdomosios bylos per mėnesį [4, p. 33], Ukrainoje 1998 metais – po 83,3 vykdomojo dokumento per mėnesį [5].

Todėl vienas iš naujojo CPK uždavinių – sumažinti teismo antstoliams tenkantį darbo krūvį supaprastinant vykdymo procedūras, padarant jas aiškesnes.

Pagal Vyriausybės patvirtintas Teismo antstolių kontorų institucinės reformos metmenis [6] Lietuvoje, Prancūzijos pavyzdžiu, turėtų būti sukurta privačių teismo antstolių kontorų sistema. Todėl naujojo CPK vykdymo procesas pritaikytas „privačių“ teismo antstolių darbui. Vykdomojo procese neliko vyresniojo teismo antstolio kaip procesinės figūros ir sugrįžo procesinę priežiūrą vykdančios teisėjas. Griežčiau reglamentuotos vykdymo proceso šalių teisės.

Teismo sprendimų vykdymo sistemos „privatizavimo“ klausimu nuomonės nevienareikšmės. Pavyzdžiui, kaip nurodo O. Jaueringas, priverstinio vykdymo procesas yra išimtinai valstybės reikalas (privačios savigynos draudimo rezultatas) ir yra ypatingų vykdymo organų rankose (teismo ir teismo antstolio). Jie nėra išieškotojo privačios teisinės sutarties partneriai ir atlieka veiksmus išieškotojo prašymu (ne pavedimu) bei remiantis valstybinės valdžios viršenybe [7, p. 3].

Teismo sprendimų vykdymo institucinės reformos problemos nėra proceso problemos. Toks pat vykdymo procesas iš esmės gali būti taikomas esant tiek valstybinei, tiek „privačiai“ teismo antstolių kontorų sistemai.

Tai patvirtina Lenkijos pavyzdys, kai galiojant 1964 m. lapkričio 17 d. priimtam Civilinio proceso kodeksui [8], iki šiol reglamentuojančiam vykdymo procesą, 1997 m. rugpjūčio 29 d. buvo priimtas Teismo vykdytojų ir vykdymo proceso įstatymas [9, 882 str.], įsigaliojęs 1997 m. lapkričio 29 d. Šio įstatymo pagrindu Lenkijoje buvo įvykdyta teismo antstolių sistemos institucinė reforma.

Tačiau pasirinkus „privačių“ teismo antstolių kontorų modelį kyla išieškotojo ir teismo antstolio santykių problema. Jeigu išieškotojas galės laisvai pasirinkti teismo antstolį, kuris turės išieškoti jam priteistą pinigų sumą, ir išieškotojo mokami pinigai už teismo sprendimo vykdymą bus pagrindinis antstolio pajamų šaltinis, kyla pavojus, kad teismo antstolis faktiškai gali tapti išieškotojo atstovu vykdymo procese. Tokiu atveju tikslinga ypač griežtai procesiškai suregulmentuoti išieškotojo ir teismo antstolio procesinius santykius ir numatyti skolininko teisių garantijas. Tai ir daroma naujajame CPK tiesiogiai reglamentuojant išieškotojo ir skolininko teises ir pareigas.

Šiuo metu pagrindinės galiojančio vykdymo proceso problemos yra šios:

- priverstinio vykdymo organo teisių suteikimas vykdomosios valdžios atstovams ne-užtikrina vykdymo proceso dalyvių procesinių teisių apsaugos;
- nepagrįstai pažeista išieškotojo ir skolininko teisių pusiausvyra;
- nevienoda visų nuosavybės formų gynyba;
- nepakankamas vykdymo proceso teisinis reglamentavimas;
- ypač neefektyvios turto realizavimo procedūros;
- negausios priverstinio vykdymo priemonės;
- nėra informacijos apie skolininko turtą paieškos sistemose;
- nėra vykdymo procedūrų diferencijavimo pagal subjektus ir objektus;
- nepakankamai procesiškai įtvirtinta teismo antstolio suinteresuotumo už galutinius teismo sprendimo vykdymo rezultatus sistema;
- procesiškai nenumatyta vykdymo išlaidų padengimo sistema;
- CPK vykdymo proceso normų netobulumas, leidžiantis „teisėtai“ vilkinti vykdymo procesą.

Reformuojant vykdymo procesą šie trūkumai turi būti šalinami.

**Vykdymo procesas prasideda nuo vykdomojo rašto išdavimo. Šiuo metu vykdomųjų raštų išdavimą nustato daugiau praktika, o ne CPK. Kodekse sunku būtų rasti paaiškinimą, kodėl vykdomąjį raštą pagal apeliacinės instancijos arba kasacinio teismo sprendimą išduoda pirmosios instancijos teismas. Tokia praktika gal ir nėra bloga, išskyrus vieną išimtį, kai sprendimas turėtų būti skubiai vykdomas. CPK projekte numatyta naujovė, kad skubaus vykdymo vykdomuosius raštus išduoda sprendimą priėmęs teismas.**

Viena iš pagrindinių spręstinių praktinių problemų – išieškotojo ir skolininko teisių pusiausvyra vykdymo procese. Primityvesnėse teisės sistemose vykdymo procesas skolininko atžvilgiu labai griežtas ir gali paneigti skolininko ekonominę ir socialinę egzistenciją. Svarbiausias žingsnis humanizuojant priverstinio vykdymo procesą buvo atsisakymas vykdymo prieš skolininko asmenį ir nukreipimo išieškojimo į skolininko turtą. Vykdymo procesas prieš asmenį neatitinka dabartinės žmogiškojo humanizmo sampratos.

Vakarų valstybių teisėje laipsniškai buvo atsisakyta visiško skolininko turto paėmimo. Kadangi žmonės, gaunantys darbo užmokestį, sudaro gyventojų (kartu ir skolininkų) daugumą, buvo apribotas išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydis. Tai ypač aktualu Lietuvoje.

Išsaugoti patikimą skolininką suinteresuotas ir pats išieškotojas. Skolininkas, kuris atliekant priverstinio vykdymo veiksmus išlieka ekonomiškai gyvybingas, labiau atitinka išieškotojo interesus negu ekonomiškai sužlugdytas skolininkas.

Šias nuostatas buvo bandoma įtvirtinti ir naujajame CPK. 663 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pinigų išieškojimas negali būti nukreiptas į skolininko – fizinio asmens turtą, jeigu skolininkas pateikia teismo antstoliui įrodymus, kad išieškomą pinigų sumą galima išieškoti per šešis mėnesius išskaitant šio kodekso 735 straipsnyje nurodyto dydžio sumą iš skolininko darbo užmokesčio, pensijos, stipendijos ar kitokių pajamų. Taigi, jeigu per šešis mėnesius išieškomą sumą galima išieškoti išskaitant iš skolininko pajamų, išieškojimo į skolininko turtą nukreipti negalima.

Skolininko–juridinio asmens ekonominiam gyvybingumui išlaikyti CPK 665 straipsnyje nustatytas išieškojimo iš skolininko–juridinio asmens turto eiliškumas:

1. Pirmąją eilę išieškojimas nukreipiamas į skolininkui priklausančias pinigines lėšas.
2. Antrąją eilę išieškojimas nukreipiamas į vertybinius popierius, valiutines vertybes, pagamintą produkciją (prekes), taip pat į kitą kilnojamąjį turtą, tiesiogiai nedalyvaujantį ir nepritaikytą tiesiogiai dalyvauti gamyboje.
3. Trečiąją eilę išieškojimas nukreipiamas į nekilnojamąjį turtą, tiesiogiai nedalyvaujantį ir nepritaikytą tiesiogiai dalyvauti gamyboje, ir kitą turtą, išskyrus nurodytąjį šio straipsnio ketvirtojoje dalyje.
4. Ketvirtąją eilę išieškojimas nukreipiamas į gamybai būtinus nekilnojamojo turto objektus, taip pat žaliavas ir medžiagas, stakles, įrenginius, kitas pagrindines priemo-

nes, skirtas tiesiogiai gamybai. Toks eiliškumas leistų išsaugoti gamybos priemones, o kartu ir skolininko, kaip ūkio subjekto, egzistavimą.

Lietuvoje diegtina šiuolaikinės teisės išplėtotą teisinę skolininko apsaugos sistemą. Ji negali būti išplėsta tiek, kad vykdymas apskritai taptų neperspektyvus. Tuo tam tikra prasme nėra suinteresuoti patys skolininkai. Antai, išaugus kreditorių rizikai atgauti suteiktas paskolas, brangtų patys kreditai. Tai neišvengiamai turėtų poveikį bendrai ekonominei valstybės padėčiai. Be to, negalima nepastebėti, kad kiekvienas ekonominio gyvenimo dalyvis kartu yra vieno skolininkas ir kito kreditorius. Todėl perdėta jo, kaip skolininko, apsauga, gali pakenkti jo paties, kaip kreditoriaus, padėčiai. Skolininko teisių apsauga kartu reiškia išieškojimo apribojimus ir išieškotojo teisių sumažinimą. Tačiau jei teisės sistema per daug užtikrina skolininko teisių apsaugą, ji atima iš išieškotojo galimybę apsaugoti savo teises ir daro vykdymo procesą fikcija. Taip pakertama skolininko moralė, nuvertinamas teismo procesas, kadangi teisė, kuri realiai negali būti apginta, yra beprasmė. Todėl pertvarkomame Lietuvos CPK vykdymo procese būtina išsaugoti priešingų išieškotojo ir skolininko interesų pusiausvyrą. Kaip toks pusiausvyros pavyzdys gali būti pateiktos CPK 662 ir 665 straipsnių nuostatos: išieškotojo teisei pasirinkti į kokį skolininko turtą ar pajamas išieškojimą nukreipti pirmiausiai (CPK 662 str.) priešingai CPK 665 straipsnio nuostatos, nustatančios išieškojimo iš skolininko–juridinio asmens turto eiliškumą. Saugant skolininko ir jo šeimos narių teises išplėstas sąrašas turto, į kurį negali būti nukreiptas išieškojimas (CPK 668 str.). Siekiant išsaugoti skolininkui jo būstą nustatyta (CPK 663 str.), kad nukreipti išieškojimą į skolininkui priklausantį gyvenamąjį būstą, kuriame jis gyvena, galima tik tuo atveju, jeigu išieškoma suma viršija tris tūkstančius litų. Šiuo atveju bandoma derinti išieškotojo teisę reikalauti gražinti išieškoma sumą ir valstybės interesą išsaugoti skolininkui ir jo šeimos nariams būtinas gyvenimui sąlygas, kadangi skolininkas, netekęs paskutinio būsto, pagrįstai galėtų pretenduoti į valstybės socialinę paramą. Ar 3000 Lt suma pakankama? Šiuo metu tai turėtų būti diskusijų objektu.

Kita vertus, siekiama suaktyvinti patį skolininką. Kas, jeigu ne turto savininkas, gali geriau pasirūpinti savo turtu. CPK 704 straipsnis numato, kad iki varžytynių pradžios skolininkas gali pats arba pavesti kitiems asmenims surasti iš varžytynių parduodamo turto pirkėją. Jeigu iki varžytynių pradžios į antstolių kontoros depozitinę sąskaitą sumokama ne mažesnė pinigų suma kaip turto arešto akte nurodyta realizuojamo turto vertė arba mažesnė suma, kurios užtenka visiškai padengti skoloms ir vykdymo išlaidoms, turto pardavimas iš varžytynių nutraukiamas. Tokiu atveju turto areštas panaikinamas ir turtas gražinamas skolininkui.

Kartu reikia pažymėti, kad skolininko apsaugos mastas įstatymų leidyboje priklauso nuo bendros ekonominės valstybės padėties. Pavyzdžiui, Vokietijoje skolininkų teisių apsaugos sistemos atsiradimas siejamas su pasauline 1930 metų ekonomine krize [4, p. 129]. Jeigu leistų mūsų valstybės ištekliams, gal būtų galima iš išdo lešų mokėti alimentus už jų nemokančius tėvus, atlyginti nusikaltėlių padarytą žalą, suteikti dirbančiam skolininkui paskolą skolai gražinti ir nereikėtų parduoti jo būsto, iškeldinti jo vaikų į gatvę arba į vos higienos reikalavimus atitinkantį būstą. Ar tokiomis sąlygomis augantys vaikai netaps valstybės problema? Ar tai ne užburtas ratas: valstybė, neapsauganti skolininko, turi remti jį per socialines programas.

**Su skolininko teisių apsaugos problema susijęs vykdymo ekonomiškumo principas. Šis principas, kaip kertinis vykdymo proceso principas, turi būti tiesiogiai įtvirtintas CPK. Vykdymo procese turi būti siekiama įvykdyti sprendimą kuo ekonomiškiau, kad būtų išvengta ekonominės vertės praradimo, kad būtų užkirstas kelias nebūtinai skolininko nuostoliams ir išieškotojui gautas kuo didesnis ieškinio patenkinimas. Tačiau, jeigu norime, kad vykdymo procesas būtų sėkmingas, jis turi vykti sparčiai. Todėl jis ne visada gali vykti ekonomiškai palankiausiu momentu. Todėl įstatymas turi numatyti lanksčią proceso formą, kurios pagrindu galima būtų atsižvelgti į atskirus ypatumus ir išieškotojas galėtų realizuoti savo teises. Tam yra ir viešas interesas, nes išieškotojo teisių realizavimas yra teisėtvarkos, kaip teisinės valstybės pagrindinės sudėtinės dalies, elementas.**

Galiojantis vykdymo procesas numato valstybės prioritetus šiame procese. Nustatyti apribojimai nukreipiant išieškojimą į valstybės ir savivaldybių turtą (CPK 455, 456 str.), valstybinės įstaigos turi pirmumo teises į išieškotas pajamas (CPK 463, 464 str.). Tokia valstybės ir savivaldybių nuosavybės viršenybė kitų formų nuosavybės atžvilgiu ydinga. CPK projekte nustatytas (CPK 668 str. 4 d.) tiesioginis draudimas nukreipti išieškojimą į valstybei ir savivaldybėms priklausantį turtą. Toks draudimas kildinamas iš nuostatos, kad valstybė ir savivaldybė negali bankrutuoti. Tačiau valstybės prioritetų į išieškotas pajamas atsisakyta. Mūsų nuostata, kad išieškojimo subjekto teisinis statusas neturi reikšmės padalijant išieškotas pajamas. Vienintelis kriterijus paskirstant išieškotas pajamas liko socialinis kriterijus – pirmenybę turi tik didesnės socialinės apsaugos reikalaujantys asmenys. Remiantis CPK 750 straipsniu pirmąja eile patenkinami reikalavimai išieškoti alimentus ir reikalavimai atlyginti žalą, padarytą suluošinus ar kitaip sužalojus sveikatą, taip pat susijusią su maitintojo netekimu. Antrąja eile patenkinami darbuotojų reikalavimai, kylantys iš darbo teisinių santykių, trečiąja eile patenkinami visi kiti reikalavimai.

Dabartiniu metu išieškojimas iš skolininko darbo užmokesčio yra vienas iš pagrindinių priverstinio vykdymo būdų. Todėl labai svarbu tinkamai teisiškai sureguliuoti tokį išieškojimo būdą.

Galiojantis CPK 441 straipsnis nustato, kad iš priklausančios skolininkui darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davimų sumos gali būti išskaitoma pagal vykdomuosius dokumentus: kol bus visiškai padengtos išieškomos sumos, išskaitoma 20 proc., o kai kuriais atvejais – iki 50 proc. skolininko darbo užmokesčio.

Toks įstatymo išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydžio reglamentavimas, mūsų nuomone, dabartinėmis sąlygomis yra nepakankamas.

Teisinėje valstybėje vykdant išieškojimą iš skolininko pajamų reikia atsižvelgti į visus dėmesio vertus skolininko ir išieškotojo interesus. Jeigu bus per daug ginamos skolininko teisės, tai skatins išieškotoją ieškoti alternatyvių savo teisių gynimo būdų. Kita vertus, skolininkui turi būti užtikrintas minimalus pragyvenimo lygis. Jeigu skolininkas iš savo pajamų negalės išlaikyti šeimos, jis bus priverstas slėpti pajamas. Labai didelės skolininko pajamų dalies išskaitymas, paliekant tik minimalias pragyvenimui reikalingas lėšas, neskatins jo ieškoti geriau mokamo darbo. Visos šios aplinkybės turi būti įvertintos nustatant išieškojimo iš skolininko pajamų dydį.

Kitų valstybių praktika dėl išieškojimo iš skolininko gaunamų pajamų dydžio yra labai įvairi. Vokietijoje išieškotina iš skolininko darbo užmokesčio dydį nustato *Rechtspflegeris* (*Rechtspfleger*). Portugalijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Graikijoje byloje dėl alimentų išieškojimo išieškomų pajamų dydį nustato teisėjas. Airijoje į darbo užmokestį išieškojimas iš viso negali būti nukreipiamas. Tačiau teisėjas gali įpareigoti skolininką sumokėti išieškotojui kiekvieną mėnesį tam tikrą pajamų sumą. Jeigu nustatytoji suma nesumokama, skolininkas gali būti įkalinamas [10, p. 58]. Taikant tokią sistemą galima geriausiai atsižvelgti į visas reikšmingas aplinkybes ir geriausiai subalansuoti išieškotojo teisę gauti išieškojimą ir skolininko pareigą jį įvykdyti. Tačiau Lietuvoje tokios nuostatos sunkiai pritaikomos, kadangi pirmosios instancijos teisėjų darbo krūviai ir taip yra labai dideli. Todėl buvo atsisakyta nuostatos, kad kiekvienu atveju išskaitomos iš skolininko pajamų sumos dydį turi nustatyti teisėjas.

Labai svarbu nustatyti kuo optimalesnį įstatyme nustatomų išskaitomų sumų dydį. Kai kuriose valstybėse skolininko interesai išieškant iš darbo užmokesčio labai saugomi.

Graikijoje iš darbo užmokesčio galima išieškoti tik alimentus ir skolas valstybei. Danijoje galima išieškoti ne daugiau kaip 15 proc. darbo užmokesčio, Italijoje – 20 (vykdant išieškojimus valstybei – iki 50), Kvebeke (Kanados provincija) – 30 proc., Slovėnijoje ir Slovakijoje – 1/3. Olandijoje nustatant išieškojimo iš darbo užmokesčio dydį atsižvelgiama į sutuoktinio gaunamas pajamas. Austrijoje, Danijoje, Suomijoje, Portugalijoje, Šveicarijoje, Slovakijoje nustatant išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydį atsižvelgiama į išlaikytinių skaičių. Švedijoje, be to, išlaikytiniai skirstomi į tris grupes:

- 1) sutuoktinis;
- 2) vaikai, vyresni nei 7 metų amžiaus;

3) vaikai iki 7 metų amžiaus.

Tačiau į išlaikytinių skaičių neatsižvelgiama Belgijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Graikijoje, Vengrijoje, Italijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje.

Kai kuriose valstybėse gali būti išieškoma didesnė dalis darbo užmokesčio, kai išieškoma valstybei ar municipalitetui (Graikija, Italija, Slovakija). Italijoje išieškant valstybei gali būti išieškoma netgi didesnė darbo užmokesčio dalis negu išieškant alimentus.

Apribojimų nustatymo vykdant išieškojimą iš skolininko gaunamo darbo užmokesčio tikslas – išsaugoti minimalų skolininko pragyvenimo lygį. Pasiekus šį tikslą visos kitos pajamos gali būti nukreipiamos skoloms padengti.

Valstybė yra nustačiusi minimalių pragyvenimui būtinų pajamų dydį. Tokios minimalios pragyvenimui reikalingos pajamos turėtų būti paliekamos skolininkui, jeigu norima išsaugoti jo žmogiškąjį orumą. Vakarų valstybėse minimali skolininkui paliekama darbo užmokesčio dalis yra didelė. Austrijoje tai yra 8000 šilingų, Belgijoje – 31 500 Belgijos frankų, Suomijoje – 2760 Suomijos markių, Prancūzijoje – 2298 frankų, Vokietijoje – 1220 DEM [10, p. 57–58].

Tačiau kai kuriais atvejais nustatytų minimalių pajamų nepakanka pragyvenimui. Tokiai didesnės socialinės apsaugos reikalaujančių asmenų grupei priskirtini invalidai, asmenys, turintys išlaikytinių. Jiems turėtų būti paliekama didesnė negu nustatyta minimali pajamų dalis.

Kyla klausimas, ar reikia nustatyti išieškojimo iš darbo užmokesčio viršutinę ribą? Vienas iš pagrindinių priverstinio vykdymo principų yra kuo greičiau išieškoti priteistą sumą. Todėl būtų logiška, kad turėtų būti išieškoma viskas, kas yra daugiau negu minimali nustatyta išieškojimo riba. Tačiau tai, kad nėra viršutinės išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydžio ribos, neskatina skolininko ieškoti didesnių pajamų, kadangi jis žino, kad, kiek begautų, jam bus paliekamas tik minimumas. Todėl būtų tikslinga nustatyti viršutinę išieškojimo dydžio ribą. Skirtumas tarp minimalaus ir maksimalaus išieškojimo dydžio turi būti gana didelis, priešingu atveju viršutinės ribos nustatymas netektų prasmės. Geriausiai būtų nustatyti progresyviai didėjančių išskaitomos sumos dydį didėjant gaunamoms pajamoms. Tokia sistema veikia Ispanijoje [10, p. 70–71].

Alimentų išieškojimo byloje išieškojimo dydžio nustatymas turi tam tikrų ypatumų, į kuriuos būtina atsižvelgti. Iš esmės visas skolininko darbo užmokestis gali būti išieškomas kaip alimentai vaikams išlaikyti. Tačiau skolininkas – alimentų mokėtojas – taip pat turi teisę į normalų pragyvenimo lygį. Todėl net ir alimentų išieškojimo byloje skolininko interesai turi būti minimaliai apsaugoti. Olandijoje ir Švedijoje, jeigu skolininkas negali mokėti alimentų, juos moka valstybė. Lietuvos biudžetas, kaip jau minėta, šiuo metu tokių galimybių neturi.

Mūsų nuomone, nurodytas problemas, susijusias su išieškojimo iš skolininko darbo

užmokesčio ir kitokių jo pajamų dydžiu, išsprendžia naujasis CPK. CPK projekto 735 straipsnyje nustatytas toks išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydis:

1. Iš priklausančios skolininkui darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davimų dalies, nevirsijančios Vyriausybės nustatytos minimalios mėnesinės algos (MMA), išskaitoma pagal vykdomuosius dokumentus, kol bus visiškai padengtos išieškomos sumos:

- 1) išieškant alimentus, žalos, padarytos suluošinus ar kitaip sužalojus sveikatą, taip pat atėmus maitintojo gyvybę, atlyginimą ir žalos, padarytos nusikaltėlių, atlyginimą, – iki 50 proc., jeigu kitaip nenustatyta pačiame vykdomajame rašte arba ko kita nenustato įstatymas ar teismas;
- 2) visų kitų rūšių išieškojimams, jeigu kitaip nenustatyta pačiame vykdomajame rašte arba ko kita nenustato įstatymas ar teismas, – 20 proc.;
- 3) pagal kelis vykdomuosius dokumentus – ne daugiau kaip 50 proc.

2. Iš darbo užmokesčio ir jam prilygintų išmokų bei davimų dalies, viršijančios Vyriausybės nustatytą minimalios mėnesinės algos (MMA) dydį, išskaitoma 70 proc., jeigu ko kita nenustato įstatymas ar teismas.

3. Kai skolininkas išlaiko nedarbingus šeimos narius esant skolininko rašytiniam prašymui teismo antstolio patvarkymu, šio straipsnio 2 dalyje nurodyta išskaitoma dalis gali būti mažinama po dešimt procentų kiekvienam išlaikytiniui, tačiau taip mažinant negali būti sumažinta įstatymo ar teismo nustatytoji dalis. Mažinant išskaitymų dydį neatsižvelgiama į išlaikytinius, kurių išlaikymui išskaitoma iš skolininko darbo užmokesčio.

Valstybė, prisiėmusi prievolę sukurti teismo sprendimų vykdymo sistemą, turi užtikrinti šios prievolės realų įgyvendinimą. Skolininko siekiui paslėpti savo turtą, norint išvengti išieškojimo nukreipimo į šį turtą, turėtų būti priešinamas įstatymo reikalavimas, įpareigojantis skolininką nurodyti tokį turtą.

Dabartiniame pasaulyje vis sudėtingiau sekti turto judėjimą ir vykdyti jo paiešką. Efektyvi informacijos gavimo sistema gali iš esmės padidinti vykdymo proceso efektyvumą, sumažinti jo išlaidas.

Kai kuriose užsienio valstybėse įstatymai įtvirtina informacijos apie skolininko turtą gavimo tvarką.

Vokietijoje skolininkas privalo nurodyti turimą turtą ir jo buvimo vietą, jeigu išieškotojas įrodo, kad jis neturi kitokių galimybių atgauti skolą. Nurodydamas savo turtą skolininkas, prisiekęs sakyti tiesą, turi atsakyti į nustatytos formos anketoje pateiktus klausimus. Panašus įstatymas yra Austrijoje. Reikia pažymėti, kad už informacijos apie turtą nepateikimą Vokietijoje gali būti skiriama iki 50 000 DEM pinigine bauda arba iki 6 mėn. areštas. Tokios sankcijos taikomos ir juridiniams asmenims. Areštu gali būti nubaustas asmuo, nuo kurio valios priklauso nustatyto veiksmo atlikimas. Tačiau skolininkas bet kada gali pateikti informaciją apie savo turtą, ir tokiu atveju areštas nutraukiamas [7, p. 118, 126].

Graikijoje [11, p. 58] teisėjas gali pareikalauti, kad skolininkas deklaruotų visą savo turtą, net ir tą, į kurį negali būti nukreipiamas išieškojimas. Jeigu skolininkas atsisako deklaruoti savo turtą, jis gali būti nubaustas iki vienerių metų laisvės atėmimo bausme.

Danijoje [10, p. 117] teismo antstolis gali reikalauti, kad skolininkas pateiktų visą informaciją apie savo turtą. Melagingas turto deklaravimas vertinamas kaip melagingas paliudijimas. Skolininkas, atsisakantis deklaruoti savo turtą, gali būti įkalintas iki 6 mėn. Taip pat teismo antstolis gali kreiptis į policiją ir prašyti padėti surasti skolininko turtą. Teismo antstolis gali naudotis mokesčių tarnybos duomenų bazėmis. Tai leidžia gauti informaciją apie skolininko darbo pajamas, socialinio draudimo išmokas bei kitas pajamas.

Švedijoje [12, p. 309–310] įstatymai taip pat įtvirtina skolininko pareigą pateikti informaciją apie turtą. Išieškojimą vykdamas pareigūnas gali reikalauti iš skolininko pateikti raštišką savo turto deklaraciją. Tretieji asmenys taip pat privalo pateikti visą turimą informaciją apie skolininko turtą. Paieškant skolininko turto galima naudotis valstybinių turto registru, taip pat ir mokesčių tarnybos duomenimis (iš viso 12 registru).

Anglijoje prisiekęs skolininkas gali būti apklausiamas apie turimą turtą. Olandijoje skolininkas neprivalo pateikti informacijos apie savo turtą. Teismo antstolis tik gali apklausti trečiuosius asmenis apie skolininko turtą. Ispanijoje taip pat įstatymai nereguliuoja informa-

cijos apie skolininko turtą gavimo. Tačiau išieškojimą vykdomas pareigūnas gali pateikti paklausimą valstybinėms įstaigoms, bankams apie skolininko turtą. Prancūzijoje paklausti trečiuosius asmenis apie skolininko turtą gali tik valstybės gynėjas (prokuroras).

Ontarijo provincijoje Kanadoje įstatymai [13, p. 170–171] taip pat įpareigoja skolininką deklaruoti turimą turtą bei galimus pajamų šaltinius. Tais atvejais, kai skolininkas – juridinis asmuo, turtą turi deklaruoti jo vadovas. Iš skolininko galima reikalauti nurodyti turimą turtą vieną kartą per 12 mėnesių.

**Sprendžiant informacijos apie skolininko turtą gavimo problemas, naujajame CPK buvo vadovaujama šiais kriterijais:**

- 1) skolininkas teismo antstolio reikalavimu privalo deklaruoti visą savo turtą (taip pat ir turtą, į kurį negalima nukreipti išieškojimo). Skolininko pareiga deklaruoti savo turtą turi būti įtvirtinta įstatyme. Jam turi būti pranešta apie gresiančias sankcijas už nepagrįstą reikalaujamos informacijos nepateikimą arba neteisingą pateikimą. Teismo antstoliui prireikus turi būti suteikta teisė papildomai apklausti skolininką apie jo turimą turtą;**
- 2) tretieji asmenys (kredito įstaigos, verslo struktūros ir pan.) teismo antstolio reikalavimu privalo pateikti visą turimą informaciją apie skolininko turtą;**
- 3) teismo antstoliui turi būti teisė ir galimybė vykdamas skolininko turto paiešką pasinaudoti visais valstybėje esančiais turto registrais, valstybinės mokesčių inspekcijos ir socialinio draudimo fondų duomenų bazėmis;**
- 4) turi būti įteisinta privačių struktūrų, turinčių atitinkamą licenciją, galimybė, išieškotojo prašymu ir lėšomis, vykdyti skolininko turto paiešką (ši problema nepatenka į CK reguliavimo sritį);**
- 5) turi būti nurodyti ir atvejai, kai teismo antstolis neranda skolininko ir negali gauti iš jo ar trečiojo asmens reikiamos informacijos. Tokiu atveju sankcijos negali būti taikomos ir turtas turi būti ieškomas bendra tvarka.**
- 6) įstatymas turi numatyti sankcijas skolininkui už nepateikimą reikalaujamos informacijos arba neteisingą jos pateikimą. Tokiais atvejais turi būti numatytos sankcijos už nustatytos informacijos nepateikimą.**

CPK projekto 585, 645 straipsniuose nustatyta, kad teismo antstolio reikalavimai pateikti turimą informaciją apie skolininko turtinę padėtį, susipažinti su sprendimams vykdyti būtinais dokumentais privalomi visiems asmenims ir turi būti įvykdyti per teismo antstolio nustatytą terminą.

Be to, skolininkas privalo, teismo antstoliui pareikalavus, raštu pateikti duomenis apie turimą turtą ir jo buvimo vietą, pas trečiuosius asmenis esantį turtą, lėšas kredito įstaigose. Jeigu reikalavimas pateikti duomenis apie turimą turtą ir jo buvimo vietą pateikiamas juridiniam asmeniui, už tokio reikalavimo įvykdymą atsakingas juridinio asmens vadovas. Už nurodytų reikalavimų neįvykdymą arba melagingų duomenų pateikimą teismas teismo antstolio teikimu be svarbių priežasčių patvarkymo neįvykdžiusiam asmeniui gali skirti iki dviejų tūkstančių litų dydžio baudą arba nubausti areštu.

Dabar galiojančiame vykdomo procese daug spragų. Viena iš jų ta, kad CPK 411 straipsnis numato eksperto dalyvavimą, tačiau kaip paskirti ekspertizę vykdomo procese nereglamentuota. Taikyti CPK bendrosios dalies nuostatas dėl ekspertizės skyrimo neįmanoma dėl vykdomo proceso specifikos. Šie trūkumai ištaisyti.

Daug pakeitimų, susijusių su varžytynėmis. Pradinė parduodamo iš varžytynių turto kaina 20 proc. mažesnė negu tokio pat turto rinkos vertė. Antrosiose varžytynėse ši kaina mažinama dar 20 proc. Siekiant padidinti turto realizavimo procedūrų efektyvumą atsižvelgiant į parduodamo turto paskirtį ir vertę nustatyta skirtinga paskelbimo apie varžytynės tvarka. Apie visas valstybėje vykdomas varžytynes bus skelbiama specialiame interneto tinklapyje. Numatyta galimybė dalyvauti varžytynėse raštu, t. y. pateikiant pasiūlymą dėl parduodamo turto kainos raštu. Gerokai sutrumpintas sąrašas asmenų, kurie negali dalyvauti varžytynėse. Jose negalės dalyvauti teisėjai, teismo antstoliai, teismo antstolių kontorų darbuotojai ir jų šeimų nariai. Naujovė ta, kad turto pirkėjui nesumokėjus visos sumos ar paaiškėjus, kad jis neturėjo teisės dalyvauti varžytynėse, sumokėtoji pinigų suma panaudojama



skoloms padengti, o ne pereina valstybei, kaip yra dabar. Varžytynių metu bus rašomas protokolas. Tai turėtų palengvinti spręsti su varžytynėmis susijusius ginčus. Turto nepardavus iš varžytynių ir atsisakius jį pasiimti išieškotojui, turtas gražinamas skolininkui, o ne parduodamas pusvelčiui, kaip yra pagal dabar galiojantį CPK. Atkreiptinas dėmesys, kad išieškotojui atitenka ir 50 proc. nuo skolininkui paskirtos baudos vykdant nepiniginius išieškojimus.

**Naujai sureguliuota turto pardavimo iš varžytynių akto pripažinimo negaliojančiu tvarka. Turto pardavimo iš varžytynių, perdavimo išieškotojui, nekilnojamojo turto pardavimo be varžytynių aktas gali būti pripažintas negaliojančiu suinteresuotų asmenų reikalavimu teismo gali būti pripažinti negaliojančiais tik esant šiems pagrindams:**

- 1) jeigu buvo realizuotas skolininkui nepriklausantis turtas;**
- 2) jeigu turtas parduotas asmenims, kurie neturėjo teisės dalyvauti varžytynėse;**
- 3) jeigu kuris nors asmuo buvo neteisėtai pašalintas iš varžytynių arba buvo neteisėtai atmesta kurio nors asmens pasiūlyta didelė kaina;**
- 4) jeigu turtas buvo parduotas anksčiau negu buvo skelbimuose nurodytas pardavimo laikas.**

**Šio straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytu pagrindu ieškinys gali būti pareikštas per trejų metų ieškinio senaties terminą, o 2, 3 ir 4 punktuose nurodytais pagrindais – per vieno mėnesio ieškinio senaties terminą.**

**Reikia pripažinti, kad toks teisinis reguliavimas buvo ikikarinėje Lietuvoje. Ar nurodytų aktų pripažinimo negaliojančiais pagrindų pakanka, galima diskutuoti. Tokio reglamentavimo tikslas – kad varžytynių rezultatai būtų kuo stabilesni ir sąžiningo įgijėjo teisės kuo labiau apsaugotos.**

Nustatytas naujas priverstinio vykdymo būdas – skolininko turto administravimas ir iš to gautų pajamų panaudojimas įsiskolinimui padengti. Turto administravimas vykdomas pagal Civiliniame kodekse nustatytas normas. Deja, dėl sudėtingos turto administravimo nustatymo procedūros sunku tikėtis, kad ši priverstinio vykdymo priemonė bus plačiai taikoma.

Pakeistas sprendimų įvykdymo atgręžimo reguliavimas. Apribojimai išlieka tik vykdant atgręžimą sprendimo dėl alimentų išieškojimo. Tai leis geriau apsaugoti šalių teises ištaisant teismines klaidas.

## **Išvados**

Vykdymo procesas, kaip sudėtinė teisinės sistemos dalis, turi didžiulę reikšmę ginant piliečių ir organizacijų teises. CPK projekte įtvirtintas vykdymo proceso teisinis reglamentavimas iš esmės skiriasi nuo šiuo metu galiojančio proceso. Jame, atsižvelgiant į ekonomines ir socialines realijas, subalansuotos vykdymo proceso šalių – išieškotojo ir skolininko teisės. Nustatyta informacijos apie skolininko turtą pateikimo tvarka sudaro prielaidas supaprastinti skolininko turto paiešką. Reglamentuotas vertėjo, kviestinių, eksperto dalyvavimas vykdant teismų sprendimus, nustatytos šių asmenų procesinės teisės ir pareigos. Iš esmės pakeistos raginimo įvykdyti sprendimą geruoju įteikimo skolininkui sąlygos užkerta kelią vilkinimui šioje vykdymo stadijoje. Turto arešto, pardavimo iš varžytynių procedūra detalai reglamentuota. Sudarytos teisinės prielaidos vykdymo proceso šalims aktyviai dalyvauti parenkant turtą, į kurį nukreipiamas išieškojimas, areštuojant šį turtą ir jį realizuojant. Tai užkerta kelią galimiems piktnaudžiavimams.

Išieškojimo iš skolininko gaunamų pajamų reikšmė turi didėti. Nustatytas išieškojimo iš skolininko darbo užmokesčio dydis atitinka išieškotojo interesus ir užtikrina skolininko ir jo šeimos narių minimalių pajamų išsaugojimą.

Visos šios teisinės priemonės sudaro prielaidas efektyviai vykdyti teismų sprendimus.



## LITERATŪRA

1. **Eich A.** Mehr als eine Notwendigkeit: Die Reform der Gerichtsvollzieherzwangsvollstreckung // Ztschr. Für Rechtspolitik. – Frankfurt a. M., 1988. – Jg. 21, H. 12.
2. **Kerameus K.** Enforcement in the international context. – The Hague Nijhoff, 1997.
3. Čia ir kitose darbo vietose remiamasi Teismų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos oficialia statistine medžiaga.
4. **Ярков В. В.** Концепция реформы принудительного исполнения в сфере гражданской юрисдикции // Росийский юридический журнал. 1996. № 2.
5. Duomenys iš 1998 m. gegužės 27–28 d.d. Vilniuje vykusios tarptautinės konferencijos apie sprendimų vykdymo problemas Rytų Europos valstybėse.
6. **Vyriausybės** nutarimas „Dėl teismo antstolių institucinės reformos metmenų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 114.
7. **Jauering O.** Zwangsvollstreckungs und konkursrecht. – München, 1987.
8. **Kodeks** postępowania cywilnego. – Krakow, 1996.
9. **Dziennik** Ustaw. 1997. Nr. 133.
10. **The execution** of court decisions in civil cases. – Strasbourg: Council of Europe Publishing. 1998.
11. **Kozyris J., Kerameus K.** Introduction to Greek Law. – Deventer–Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers.
12. **Kaye P.** Methods of Execution of Orders and Judgements in Europe. – Chichester: John Wiley & Sons, 1996.
13. **Polster P., Mendlowicz L.** Ontario litigation procedures // Thomson Professional Publishing. – Canada, 1998.



### *The Enforcement Procedure in Lithuania: the Present Situation and Trends of Reformation*

*Dr. Vigintas Višinskis*

*Law University of Lithuania*

#### **SUMMARY**

*Generally well known is now existing factual and legal standing of the execution process when because of the fault of the execution process rules of the substantive law cannot be obligatory realised. In such a way the very concept of justice is to be dishonoured, as the person concerned of a real court judgement.*

*Existing problems of the system of execution of court judgements are not only legal problems and cannot be solved only by legal measures. They are closely related to the present political and, first of all, economic situation of the state. However, problems related to the legal problems of the execution process have to be solved as soon as possible.*

*The existing problems of the execution system of judgements and possibilities of their solution in the new Code of the Civil Procedure are examined in the article.*